

Recenze

válečném období píše Tatiana Hudáková, Igor Lichtej deskribuje ukrajinskou emigraci na Podkarpatské Rusi (1919–1929), o Rusínech píše Peter Švorc, Ľubica Gavotová kompetentně analyzuje příchod sester Řádu sv. Bazila Velikého do Československa, o ruské emigraci jako azylu těla a duše se krátce zmiňuje Valerij Kupko, autor těchto řádků líčí brněnský příběh Sergije Vilinského a Viera Žemberová píše o Alexandru Pogorelovovi na Slovensku. Oddíl dotvářejí studie Valérie Juríčkové a Michala Romana na ukrajínistická vztahová témata. Třetí oddíl sleduje migrační vlnu z východní Evropy po roce 1945 (do konce 40. let – jde o ukrajinské utečence na Slovensku – 1944), studii z pera Michala Šmigeľa a Petra Mička, o aktivitě Ukrajinské povstalecké armády na Slovensku po druhé světové válce (téma, jež svým způsobem dnes znovu otevřel prezident Juščenko); k problematice přispěl znalec reemigrace volyňských Čechů Jaroslav Vaculík, o optantech ze Zakarpatské Ukrajiny na Slovensku v letech 1947–1948 píše Marián Gajdoš.

Summa summarum: obě publikace ukazují na to, že areálová tematika je nyní dominantní, až z toho jde strach. Po velkém odporu ze strany některých hyperkonzervativních pražských filologů jsme svědky známého odezdikezdismu: to se však nedá říci o Polácích a Slovácích, kteří se těmito postupy zabývali vždy. Prostor zkoumání metodologie, rozpětí a hranice areálových studií však tu stále zeje. Jeden z areálogů neví o druhém, propojení jako by neexistovalo, slepý izolacionismus tu ohrožuje jinak velmi dobré materiálové výzkumy. Hic Rhodus hic salta.

Ivo Pospíšil

PŘÍSPĚVEK K RUSKO-KAZAŠSKÝM LITERÁRNÍM VZTAHŮM V 20. STOLETÍ

Olzas Sulejmenow: *Gliniana księga*. Z ruštiny přeložil Jan Stachurski, úvodem opatřil Eugeniusz Czaplejewicz. Oficyna Olszynka, Warszawa 2008. 176 s.

Kazašská poezie jako integrální středoasijská součást jazykové a etnický rozvrstveného písemnictví orientálního Východu nepatří v středoevropském kontextu k čtenářsky osvojeným hodnotám, které by podporovaly či kriticky vyvracely hegemontický charakter evropocentrického mýtu o civilizační dominanci. Radikální „jinakost“ a tematickou „exotičnost“ východních literatur v komparaci s evropsko-americkými kulturami však nelze vysvětlovat jako esteticky podřadnou a recepčně nezajímavou, jde tu spíše o pochopení specifčnosti uměleckých kořenů orální

tradice, samotné prapodstaty básnického tvoření spjatého s legendární činností rapsodů a exegetů. Jestliže kazašská slovesnost v nedávné minulosti mohla být předmětem zájmu specialistů zabývajících se asijskými literaturami sovětského svazu, dnes k tomuto písemnictví můžeme přistupovat bez zábran a jeho poklady objevovat pro jejich přirozený půvab a starobylý původ, pro žánrové propojení archaických forem a témat s nejsoučasnějšími postmoderními postupy, které některé komparativní metodologie označují jako dekolonizovanou poetiku.

K dnes již klasickým dílům kazašské literatury 20. století se právem zařazuje *Glinjanaja knjiga* (1969) Olžasze Sulejmenova, jejíž polský překlad realizovaný Janem Stachurskim vyšel v roce 2008 pod názvem *Gliniana księga*. Ta představuje postmodernistickou, vysoce stylizovanou a žánrově specifickou veršovanou poemu, v níž se odrážejí starobylé kořeny kazašské poezie odvozované od kočovnické („nomadické“) literární kultury. Sulejmenov tak navazuje na zakladatelské dílo básníka a skladatele Ibrahima Abaje Kunanbajeva (1845–1904), který proslul jako znalec a překladatel klasické ruské literatury (A. S. Puškin, J. M. Lermontov ad.) a který originálně propojil nové básnické formy s mnohasetletou orální tradicí lidových zpěváků. „Nomadická“ kultura Kazachů symbolicky ztělesněná v jejich orální poezii se vyznačuje především motivy hrdinských a svobodných bohatýrů, kteří se pohybují v širokém epickém prostoru paradoxně vymezeném pomocí přírodního času. Literárnědruhový synkretismus uměleckých forem znamená, že všechny ideje, figury, obrazy a tropy se rovnoměrně prolínají hudbou, architekturou, výtvarným uměním, sochařstvím a literaturou a lze se s nimi setkat v celém etnicky diferencovaném a teritoriálně rozsáhlém regionu, který je z pohledu Evropy chápán nepřesně jako orientální Východ, tedy kulturně heterogenní a kočovnickou kulturu sjednocené území od Babylonu a Samary přes Irák a střední Asii až po Mongolsko a Čínu. Sulejmenov, jak sám přiznává, inspiraci čerpal ze záznamu z asyrských kronik o úspěšném tažení barbarských kočovnických etnik, která v 7. století př. n. l. z oblasti na sever od Kaspického moře přešla přes Irán do Asýrie. Historické vítězství kočovnických etnik poté zachytil Herodotos ve svých *Dějínách* a tím Barbaři byli pomyslně integrováni do společné kulturní paměti Evropy a Asie.

E. Czapplejewicz ve svém komparativním úvodu *Współczesna kazachska epopeja Olżasza Sulejmenowa* (s. 5–12) prostřednictvím analýzy *Hliněné knihy* rekonstruuje umělecké souvislosti a kulturněsociologické kontexty kazašského písemnictví s Evropou zejména s ruskou a polskou literaturou a také přináší básníkům medailón, stručný přehled jeho života a díla. Czapplejewicz Sulejmenova (nar. 1936) právem označuje za „transkontinentálního básníka“, který píše výlučně rusky, národně se však cítí skutečným Kazachem. Inženýr geofyziky, který v 50. letech minulého století zároveň vystudoval slavný Literární institut M. Gorkého v Moskvě a profiloval se vědecky jako znalec znalých kultur a lingvista zabývající se paleografií. Sulejmenovo básnické i vědecké dílo vždy doprovázel nebyvalý ohlas,

Recenze

který ne vždy byl pouze kladný. Např. v jeho kulturologické práci *Az i Ja* (1. vyd. 1975) interdisciplinárně se pohybující na hranici historické gramatiky, jazykovědy, alfabetologie, archeologie a orientalistiky ostře polemizoval se sovětskou oficiální vědou, která popírala pozitivní vlivy turečtiny na ruštinu. Svou úspěšnou profesní kariéru Sulejmenov završil diplomatickou dráhou velvyslance v řadě evropských zemí, od roku 2002 zastává např. funkci ambasadora Kazachstánu při UNESCO v Paříži.

Sulejmenov ve své *Hliněné knize* psané rozvláchným volným veršem, který však využívá četné rytmické zákonitosti typické pro orální tradici (např. zvukové shody na konci veršů), chce umělecky účinnou formou obdařit svůj národ jeho slavnou, ale pozapomenutou historií, vrátit ztracenou kontinuitu kulturní paměti prostřednictvím pochopení základu svého kočovného plemena. Starobylý národ Kazachů tak znovu integruje do společné euroasijské tradice, která stála u zrodu naší civilizace. *Hliněná kniha* (název metaforicky označuje palimpsestovou oscilaci kulturních vrstev psaných na destičky) slučuje uměleckou a racionální linii Sulejmenovy tvořivé aktivity: imaginaci, odvážné metafory a asociace s racionální logikou ironizujících reflexí, v nichž se líčí bohatýrské činy národů a zaznívají jakási malá drama: pověsti o svobodě a lásce traktované z úst do úst. Sulejmenov svou *Hliněnou knihu*, kompozičně rozčleněnou na prozaický vstup a vlastní básnický text, komponuje jako historickou epej, která oslavuje přírodu a kulturní paměť ve smyslu oficiálních a zdokumentovaných dějin. Sulejmenov zároveň využívá techniku platónského dialogu jako adekvátní formy dobrat se pravdy. Ačkoli poema čerpá tematikou a formálními prostředky z tradice mj. i epického homérského eposu, jde o básnický útvar s vysoce postmoderní poetikou, která se promítá do mnohoznačnosti náznaků, proměn vypravěčské perspektivy (např. aluze, literární reminiscence a citáty z A. Bloka, V. Chlebnikova, V. Huga a z jejich děl inspirovaných exotikou východního Orientu). Typická je i parodičnost a ironizace, kde smysl čtenář musí složitě objevovat mezi řádky.

Polský překlad *Hliněnou knihu* přibližuje středoevropskému čtenáři, který rozšiřuje své tradiční slovansko-neslovanské kontexty o nové tóny. Ty v zglobalizovaném světě ztrácejí svou exotickou „jinakost“ a naopak se stávají inspirativní výzvou k mezikontinentálnímu a obecně lidskému kulturnímu dialogu.

Miloš Zelenka